

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.41

АКСІОЛОГІЧНЕ (ЦІННІСНЕ) ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Є. Филипець

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: eugene.fylypets@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4088-4889*

Стаття присвячена конституційно-правовому аналізу державної мови як конституційної цінності та з'ясуванню її аксіологічного значення при застосуванні у сфері освіти. У процесі дослідження проаналізовано правовий феномен державної мови, який унаслідок трансформації зі засобу комунікації та соціальної потреби сформувався у засадничу конституційну цінність. При цьому комплексно розкрито питання місця державної мови в системі конституційних цінностей України з відповідним обґрунтуванням, що дає змогу віднести її до цінностей конституційного ладу України. Своєю чергою виявлено та з'ясовано основні ознаки державної мови як конституційної цінності, серед яких беззаперечний атрибутивний зв'язок між мовою та титульним автохтонним етносом і державою; несення чинника національної безпеки, фактора територіальної цілісності та непорушності суверенітету держави; засобу консолідації нації та інтеграції мовних меншин; визначення мови як загальнонаціонального блага, суспільного ідеалу та державотвірної основи.

Ключові слова: державна мова як конституційна цінність, засаднича конституційна цінність, мова як суспільний ідеал, мова титульного автохтонного етносу, державна мова як чинник національної безпеки.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2022.74.079>

Постановка проблеми. Сучасні умови становлення демократичного устрою та результативної правової реформи неможливо уявити без врегулювання питань, пов'язаних із застосуванням державної мови у різних галузях, зокрема й у сфері освіти. Актуальність цього дослідження зумовлена обставинами, які вказують на активну діяльність держави щодо нормативного врегулювання мовного питання. Однак з огляду на багатонаціональний склад населення, тривалу несправедливу історичну традицію, проблеми міжнародної політики, використання мовного питання як інструменту гібридної війни для підриву національної безпеки призводить до необхідності нової аргументації правового статусу української мови як державної та практики її застосування.

При цьому активний інтерес до оцінювання конституційно-правового статусу української мови зумовлений ціннісною основою мови для її носія – титульного автохтонного етносу, адже мова виступає фундаментальною основою державності, є ознакою незалежності та суверенітету, консолідує націю. Крім цього, у сучасній конституційно-правовій науці та практиці вихід за межі конституційного тексту шляхом аксіологічного тлумачення є на часі.

Стан дослідження. Неабияке значення актуальності аналізу застосування державної мови у сфері освіти з аксіологічного погляду серед іншого стверджується наявністю ґрунтовних наукових робіт, пов'язаних із ціннісним підходом у філософських та конституційно-правових дослідженнях. Зокрема, окремі аспекти цього питання досліджували О. Грищук, О. Бориславська, М. Савчин, М. Салей, А. Крусян, Ф. Веніславський, Є. Реньов, К. Горобець та інші. Водночас питання аксіологічного значення державної (української) мови крізь призму її застосування у сфері освіти недостатньо розкрито у правничій науці та потребує комплексного і системного дослідження.

З огляду на актуальність та стан наукового дослідження, **метою цієї статті** є аналіз конституційно-правового статусу державної мови крізь призму ціннісного підходу, що **виражається у таких завданнях:** *охарактеризувати* соціокультурне явище державної мови як конституційну цінність, *з'ясувати* місце державної мови у системі конституційних цінностей, *виявити* основні характерні ознаки державної мови як конституційної цінності.

Виклад основного матеріалу. Прагнення людей до вироблення суспільних ідеалів, супроводжується їх потребами та інтересами, які відображаються у постійному пошуку засобів для належної реалізації останніх. Мова як соціокультурне явище завжди залишалася одним із основних засобів досягнення значущої мети для суспільства. Однак упродовж трансформації суспільних відносин мова стала засадничою цінністю, тобто тим ідеалом, який є основою в побудові сучасних держав та їхніх правових систем, що бере свій початок із категорії соціальних цінностей людини. При цьому, як зазначає О. Грищук, «соціальні цінності розглядаються як об'єкти інтересів людини, явища, які здатні задовольняти потреби людини (тобто існують у зв'язку з людиною), які є щоденним орієнтиром у соціальних комунікаціях» [7, с. 30].

Варто відзначити, що перехід основних потреб та інтересів людини у правову площину відображається у змісті конституційних цінностей держави. Позаяк під конституційними цінностями розуміють «втілені в Основному Законі загальнонаціональні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні та духовні цінності народу, визначальні потреби суспільства і держави» [15]. А. Крусян, стверджує, що «конституційні цінності – це гуманістичні, демократично-правові, універсальні орієнтири (цілі та настановлення), що мають формалізоване відображення в конституції держави, виявляються в конституційно-оцінній, інтерпретаційній і контрольній діяльності органів конституційної юстиції та визначально впливають на конституційне законодавство, конституційну правосвідомість, конституційний правопорядок та публічно-владну практику» [12, с. 4].

Вираження мови як ідеалу державності та цінності для українського народу тісно пов'язане з історичною складовою, адже загальновідомими є факти спроб знищення української мови, тривалої окупаційної політики та поневолення, бажанням відвертого порушення українських ціннісних основ. Як наслідок, «український народ завжди прагнув отримати свободу, якої часто не мав, тому свобода й гуманізм для нього є важливою цінністю» [27]. Поряд із цим українська мова стала цінністю як основа соборності та незалежності, що призвело до відновлення української державності.

Врешті, своє відображення українська мова отримала у конституційному тексті, що закріпив її конституційно-правовий статус – державної мови, тобто як ми вважаємо, національної мови титульного автохтонного етносу, наділеної особливими юридичними гарантіями застосування у публічних сферах через

спеціальне конституційно-правове регулювання, зокрема для належної комунікації та консолідації населення держави різного етнічного походженням. Адже мова вже не носить виключно лінгвістичного характеру, а є фактором національної безпеки, чинником захисту територіальної цілісності та суверенітету, засобом консолідації нації у багатонаціональній державі. Навіть більше, на сьогодні питання мови є інструментом зовнішнього впливу, так би мовити створення гібридних загроз для національної безпеки держави та, як наслідок, фактичних військових інтервенцій.

Окремої уваги заслуговує зв'язок між мовою та її носієм. Надаючи високого статусу мові та її закріплення на рівні конституційного акта, забезпечується обов'язковість та ціннісна принципівість як вектор розвитку мовних відносин у державі. Залежно від змісту відповідних конституційних положень, з одного боку, мова як конституційна цінність є гарантією загальнодержавних позицій, а з іншого – цінністю, яка забезпечує реалізацію мовних прав національними меншинами, тобто навколо питання мови відбувається пошук відповідного балансу інтересів.

Як стверджує О. Бориславська, «сама нація як політичний суб'єкт є джерелом та водночас носієм конституційних цінностей та ідеології, яка за посередництвом політико-правових інструментів та механізмів втілюється в конституційну систему правління» [2, с. 55]. Варто відзначити, що «після закріплення цінностей у конституційному тексті вони набувають загальнообов'язкового значення, перетворюються в основоположні орієнтири всього державно-правового розвитку» [5, с. 259]. Фактично українська мова є тим ціннісним вказівником, який забезпечує надійну основу в час зовнішніх загроз, що супроводжують державу сьогодні та є безпосереднім викликом теперішнього часу.

На нашу думку, освіта є найбільш чутливою сферою, де застосовується державна мова як конституційна цінність. Бажання людини реалізувати свої освітні можливості рідною мовою є фактором застосування відповідних соціальних цінностей на практиці та основою в питанні ціннісних орієнтирів. Позаяк, «за допомогою освіти відбувається процес становлення особистості як суспільної істоти, здійснюється її соціалізація, тобто проходить процес і результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду (знань, цінностей, норм, традицій) на основі її діяльності, спілкування і відносин» [1, с. 834]. Буквально мова є засобом реалізації особою конституційного права на освіту, що своєю чергою відкриває потребові можливості кожної особи.

Така особлива увага до сфери освіти не є випадковою. Варто наголосити, що «освітня галузь є складовою практично всіх матеріально-виробничих та духовно-практичних процесів і сфер життєдіяльності, що мають місце у сучасному суспільстві. Освіта є одним із найбільш потужних ресурсів соціально-економічного розвитку, найбільш потужним чинником розвитку культури, одним із пріоритетних компонентів модернізації країни на шляху до євроінтеграції» [23, с. 29]. Більше того, за твердженням американських учених, «військова сила вже не є достатньою умовою для гарантування безпеки держави. Національна безпека нині тісно пов'язана з людським капіталом, а сила чи слабкість людського капіталу країни визначається станом системи освіти» [26].

На сьогодні реалізація державної мови як конституційної цінності є надзвичайно актуальним явищем. «Питання мовної політики є неминучим у сфері освіти, так як саме вона є одним із головних державно-громадських інститутів, відповідальних за функціонування і розвиток цілісного суспільства, забезпечення можливості повноцінної самореалізації кожного індивіда незалежно від його національної (мовної і культурної) приналежності» [10, с. 84]. Загалом освіта відіграє сьогодні

значно більшу роль, аніж лише одержання нових знань. Ця сфера робить свій вклад у всі напрями діяльності держави, зокрема є «фундаментом сталого розвитку держави» [14, с. 20].

Варто наголосити, що тривалий період заборон та тиску на українську мову викристалізував її для українського народу як ознаку незалежності, свободи та гідності. Свого часу М. Драгоманов влучно наголошував, що «мова є способом, котрим люди розуміються, через котрий іде до людей освіта» [9, с. 355]. Водночас автор окреслив глобальну проблему – здобуття українцями освіти рідною українською мовою – та зазначив: «треба, щоби нашому народові давали науку в його країні на його мові, бо в чужій здобувати йому таку важко» [8, с. 398].

Відзначимо, що чинне конституційне положення про державну мову є дещо обмеженим та потребує деяких уточнень зі сторони законодавця. Однак наповнити змістом та інтерпретувати текст конституційного акта покликаний орган конституційної юрисдикції, який наділений такими повноваженнями. Як зазначає М. Савчин, «конституційні цінності визначають зміст конституційних принципів і норм, тлумачення яких покладено на Конституційний Суд України» [20, с. 111]. Окрім того, «ціннісний характер відповідних конституційних положень отримує підтвердження в практиці Конституційного Суду України, який активно залучає аксіологічний потенціал конституційних норм для формування правових позицій щодо конкретних питань у конституційно-правових спорах. Саме в практиці Конституційного Суду України отримав своє обґрунтування цілий ряд формально не зафіксованих у Конституції цінностей» [21, с. 108].

У доктринальних джерелах немає однозначної позиції щодо структури та ієрархії конституційних цінностей, з огляду на різні чинники. Зокрема, «проблема орієнтації в аксіологічному просторі полягає в пошуку балансу між ієрархією та коректною ситуацією, а тому цінності права складно однозначно ієрархізувати» [6, с. 75]. При цьому вважаємо, що у питанні місця державної мови в системі конституційних цінностей потрібно керуватися фактичним розміщенням конституційних положень про державну мову у структурі конституційного акта. Як вбачається зі змісту Конституції України, положення про державну мову викладено у розділі I «Загальні засади». Відомо, що цей розділ Основного Закону покликаний забезпечувати регулювання правових основ конституційного ладу.

У мотивувальній частині рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року (справа про застосування української мови) зазначено, що положення про українську мову як державну міститься у розділі I «Загальні засади» Конституції України, який закріплює основи конституційного ладу в Україні. Поняття державної мови є складовою більш широкого за змістом та обсягом конституційного поняття «конституційний лад». Іншою його складовою є, зокрема, поняття державних символів. Також у рішенні від 14 липня 2021 року Суд ствердив, що «закарбований приписами частин першої, другої статті 10 Конституції України юридичний статус української мови як державної є водночас засадничою конституційною цінністю, питомою ознакою й ключовим чинником єдності (соборності) Української держави та невіддільною частиною її конституційної ідентичності».

У цьому контексті важливою є наукова думка В. Василенка, який розглядав питання місця державної мови у конституційних актах різних країн та наголосив, що «офіційна (державна мова) вважається невід’ємною ознакою держави та елементом її конституційного ладу, з огляду на фіксацію статусу офіційних мов і офіційні засади мовної політики у перших розділах конституції, які визначають

основи державного і конституційного ладу відповідної держави» [5, с. 75]. Очевидно, що як у теоретичних, так і у практичних підходах вбачається місце державної мови серед засад конституційного ладу держави та відповідно серед його конституційних цінностей.

Варто погодитися із думкою Ф. Веніславського, що «базові цінності конституційного ладу України є концентрованим втіленням найбільш значущих для українського суспільства ідей та прагнень. Вони є своєрідним суспільним ідеалом, а тому реально здатні стати консолідуючою основою всього українського народу» [4, с. 283]. Окрім того, вчений влучно наголосив, що такими цінностями є «ті політико-правові та моральні ідеали, яких народ як єдине джерело влади прагне досягти в процесі державотворення та конституційного будівництва в Україні та які знайшли своє відображення в Преамбулі Конституції України та нормах-принципах, що складають засади конституційного ладу» [11, с. 101].

Як стверджує Є. Реньов, «під цінностями конституційного ладу пропонується розуміти основоположні, гранично узагальнені принципи (засади, цілі, установки), що закріплені безпосередньо в конституційно-правових нормах Основного Закону, а також сформульовані в практиці органу конституційного контролю. Цінності конституційного ладу знаходять своє втілення в формі принципів, основних засад, які закріплені у I, III і XIII Розділах Конституції України» [16, с. 11]. Водночас, за повідомленням О. Скрипнюка, «основи конституційного ладу представлені системою конституційних цінностей, ідей та ідеалів, які лежать в основі розвитку сучасного суспільства та держави і породжують та змінюють відповідні правовідносини» [22, с. 153].

Віднесення державної мови до цінностей конституційного ладу зумовлено й тим, що характерні ознаки цього правового явища дають підстави стверджувати про таке його місце в структурі конституційних цінностей. Як відомо, унаслідок розвитку суспільних відносин правові явища отримують своє правове регулювання та набувають відповідних юридичних ознак, де своєю чергою мова не є винятком. Варто наголосити, що державна мова (мова титульного етносу) усталено віднесена до сфери конституційно-правового регулювання, завдяки якому етнос виробляє свої особливі культурні, історичні, соціальні регулятори, тобто наповнює своє існування власними надбаннями у різних сферах. Державна мова є конституційною цінністю завдяки різним аспектам, а її застосування у сфері освіти супроводжується особливими акцентами, тому варто виділити ці основні характерні ознаки.

По-перше, високий ціннісний статус зумовлений тим, що мова є ознакою зовнішньої об'єктивації держави як атрибут держави, та як правило ототожнюється із назвою та її символами. Державна мова створена титульним етносом, який дав їй назву, однакову зі своїм найменуванням, що підкреслює їх тісний взаємозв'язок. Так, Конституційний Суд України у рішенні від 14 липня 2021 року встановив, що «українська мова завдяки закладеному в ній самій націствірному началу є базовим системотвірним складником української державності та її основою. Як мова автохтонного, найчисельнішого й титульного етносу українська мова має статус єдиної державної мови в Україні, що відповідає світовій практиці» [18].

Більше того, «це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено у преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, складає абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі» [19]. Позаяк, «для держав офіційна мова є однією із засадничих конституційних цінностей – так само, як і територія держави, структурна будова держави та державний прапор (рішення у справі «Mentzen v. Latvia» від 7 грудня 2004 року)» [25].

По-друге, мова як цінність є моральним ідеалом та благом суспільства, який вироблявся впродовж тривалого періоду розвитку та становлення державності, зокрема, будучи об'єктом зовнішнього впливу та посягань. Своєю чергою «у бездержавний період саме українська мова заступала собою відсутність Української держави як основної форми інтегрування й буття етнонації» [18]. Урешті «функціонування національної мови як державної виконує природне, суспільно значуще завдання, яке спрямоване на становлення, існування та утвердження держави» [24, с. 221].

По-третє, у багатонаціональній державі мова є фактором консолідації нації, інструментом для соціалізації та інтеграції в суспільний порядок представників національних (мовних) меншин. Як підкреслює Конституційний Суд України, «європейський досвід однозначно вказує на те, що державній мові відведено надзвичайно важливу роль – бути лінгвальним інтегратором суспільства, засобом міжнаціонального (міжетнічного) порозуміння в соціумі, особливо якщо спільнота не мононаціональна, як це є в Україні». При цьому «як інститут української державності, що поєднує юридичний і ціннісний складники, українська мова покликана виконувати інтегративну (соборницьку) функцію та забезпечувати єднання й монолітність українського суспільства різнорівнево» [18].

Розглядаючи справу про відповідність Конституції України (конституційності) Закону України «Про освіту», Конституційний Суд України інтерпретував конституційне поняття і значення мови, як «унікального феномена, що є засобом соціалізації, формою реалізації творчого потенціалу кожної людини, а знання державної мови сприяє соціалізації особи та є засобом запобігання дискримінації» [17].

По-четверте, в умовах, які склалися сьогодні, державна мова є фактором та елементом національної безпеки, захисту територіальної цілісності та суверенітету. Доцільно наголосити необхідність застосування всіх можливих засобів для захисту держави в час війни в тому числі не тільки обмежуватися військовими засобами, але й застосовувати такі чинники, як національні атрибути та символи держави. Як стверджує Л. Масенко, «ці питання сьогодні не менш важливі, ніж економічне зростання, бо їх ігнорування ставить під загрозу саме існування держави, що особливо відчутно в умовах війни» [13, с. 87].

Вагомою також є позиція Конституційного Суду України у цьому питанні, яке ґрунтується на тому, що «будь-які зазіхання на юридичний статус української мови як державної на території України неприпустимі, оскільки порушують конституційний лад держави, загрожують національній безпеці та самому існуванню державності України». Навіть більше, як зазначає Суд, «загроза українській мові рівносильна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її держави, оскільки мова – це своєрідний код нації, а не лише засіб спілкування» [18].

Висновки. Одержані результати дослідження підтверджують, окрім іншого, також і нашу тезу про те, що мова, яка отримує свою юридичну об'єктивацію та набуває конституційно-правового статусу, є суспільним ідеалом, який шляхом трансформації із категорії соціальних цінностей людини стає конституційною цінністю для всієї нації – загальнонаціональним благом та державотвірною основою. На прикладі України доведено той факт, що, окрім вираження державної мови як фундаменту державності, консолідації багатоетнічної нації, фактору національної безпеки, захисту суверенітету та територіальної цілісності, – це правове явище є цінністю для свого носія і з іншого погляду. Зокрема, йдеться про потребу значення для української нації – використання рідної мови при реалізації конституційного права на освіту.

Також у процесі дослідження ґрунтовно *охарактеризовано* поняття державної мови в контексті його застосування у сфері освіти та набуття ним конституційного статусу, що сприяє становлення останнього як конституційної цінності. Поряд із цим *з'ясовано* місце державної мови в системі конституційних цінностей, у тому числі на основі позиції органу конституційної юрисдикції, а саме віднесення до базових основ конституційного ладу держави, тобто виокремлення державної мови як засадничої конституційної цінності.

Варто наголосити і на *виявлених* ознаках, що дають підстави стверджувати про державну мову як конституційну цінність, а саме: зв'язок мови з її носієм – титульним автохтонним етносом та державою; рівень розуміння мови як суспільного ідеалу, що формувався у складних умовах та впродовж тривалого періоду часу; значення державної мови для консолідації багатоетнічної спільноти та інтеграції представників мовних меншин до суспільного життя; ролі та статусу державної мови в час гібридних загроз, що спрямовані на підрив національної безпеки та є фактором зовнішнього впливу.

Додамо, що актуальність порушеного питання зумовлює **наші майбутні наукові розвідки**, які полягатимуть у дослідженні застосування державної мови у сфері освіти, як одного із основних чинників забезпечення «мовної безпеки у сфері освіти»; вивчення ролі державної мови у сфері освіти як чинника індивідуальної та колективної культурної ідентичності, національної та політичної ідентичності (ідентичності політичної нації), чинника консолідації нації; розробки нових підходів для удосконалення конституційно-правового механізму забезпечення мовних прав та розвитку практики застосування державної мови у сфері освіти, з огляду на сучасні політико-правові виклики.

Список використаних джерел

1. Бойко А. М. Соціалізація. *Енциклопедія освіти* / [гол. ред. В. Г. Кремень]. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 834–835.
2. Бориславська О. М. Загальноєвропейські конституційні цінності як основа європейської моделі конституціоналізму. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 54–58.
3. Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 75–80.
4. Веніславський Ф. Конституційні цінності як основа консолідації українського народу. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2014. № 4 (23). С. 281–283.
5. Веніславський Ф. В. Конституційні цінності як елемент правової культури. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія* / редкол. : А. П. Гетьман та ін. Харків : Право, 2011. Вип. 8. 280 с.
6. Горобець К. В. Ієрархія цінностей права. *Вісник академії адвокатури України*. 2012. Число 2 (24). С. 75–81.
7. Грищук О. В. Філософія конституційних цінностей : монографія. Київ : «Компанія ВАІТЕ». 2019. 416 с.
8. Драгоманов М. П. Неправда – непросвіта. *Літературно-публіцистичні твори* : в 2 т. Київ : Наукова думка, 1970–1970. Т. 2. 1970. С. 397–398.
9. Драгоманов М. П. Чудацькі думки про українську національну справу. *Літературно-публіцистичні твори* : в 2 т. Київ : Наукова думка, 1970–1970. Т. 2. 1970. С. 330–367.
10. Клименко Л. С. Державна мовна політика в Україні (теоретико-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2012. 236 с.

11. Конституційне право України в схемах і дефініціях : навч. посіб. для студ. юрид. вузів та факультетів / за ред. Ф. В. Веніславського. Харків : Право, 2014. 376 с.
12. Крусян А. Р. Політико-правові цінності сучасного українського конституціоналізму (в контексті аксіологічного виміру конституційного права). *Актуальні проблеми політики* : зб. наук. праць / за ред. С. В. Ківалова. Одеса, 2012. Вип. 45. С. 3–13.
13. Масенко Л. (У)мовна (У)країна : популярне видання. Київ : Темпора, 2008. 88 с.
14. Непеїна Г. В. Освіта для сталого розвитку: витоки та перспективи. *Наукові праці*. 2009. Вип. 99. Том 112. С. 20–24.
15. Притика Д., Потьомкін А. Ювілей конституційного контролю. *Закон і бізнес*. № 42 (1029) 15.10–21.10.2011. URL : http://zib.com.ua/ua/5666-yuviley_konstytucijnogo_kontrolyu.html.
16. Реньов Є. В. Цінності конституційного ладу України та їх правова регламентація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2017. С. 11.
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про освіту» від 16 липня 2019 року № 10-р/2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-19#Text>.
18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 14 липня 2021 року № 1/р-2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.
19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>.
20. Савчин М. Конституційні цінності та конституційна юриспруденція в Україні. *Вісник Конституційного Суду*. 2010. № 1. С. 111.
21. Салей М. І. Система конституційних цінностей в Україні. *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 105–109.
22. Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України. Академічне видання. Харків, 2009. 468 с.
23. Шаповал Р. В. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні. *Право і безпека*. 2011. № 1 (38). С. 29–35.
24. Шишкін В. Мова як складник державотворення : матеріали міжнародної соціолінгвістичної конференції «Мовні права в сучасному світі» 4–5 грудня 2012 року. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 221–231.
25. ECHR Mentzen v. Latvia, №71074/01, 07 December 2004. URL : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70407>.
26. Joel I. Klein, Condoleezza Rice, Julia C. Levy. U.S. Education Reform and National Security (Independent Task Force Report No. 68). New York : Council on Foreign Relations Press. March 2012. 120 p.
27. Michener C. J., Sengupta-Irving T. C., Proctor, P., & Silverman, R. Culturally sustaining pedagogy within monolingual language policy: variability in instruction. *Language policy*. 2015. 14(3). P. 199–220.

References

1. Воґко, А. М. (2008). *Sotsializatsiia. Entsyklopediia osvity* / [hol. red. V. H. Kremen]. Kyiv: Yurinkom Inter, 834–835.

2. Boryslavska, O. M. (2015). Zahalnoevropeiski konstytutsiini tsinnosti yak osnova yevropeiskoi modeli konstytutsionalizmu. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, № 2, 54–58.
3. Vasylenko, V. (2016). Yurydychna rehlamentatsiia statusu ofitsiinoi (derzhavnoi) movy u praktytsi yevropeiskykh derzhav. *Pravo Ukrainy*, № 3, 75–80.
4. Venislavskiyi, F. (2014). Konstytutsiini tsinnosti yak osnova konsolidatsii ukrainskoho narodu. *Visnyk Natsionalnogo universytetu «Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho»*, № 4 (23), 281–283.
5. Venislavskiyi, F. V. (2011). Konstytutsiini tsinnosti yak element pravovoi kultury. *Visnyk Natsionalnoi yurydychnoi akademii Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Seriia: Filosofiia, filosiifiia prava, politolohiia, sotsiolohiia / redkol. : A. P. Hetman ta in. Kharkiv : Pravo, Vyp. 8.*
6. Horobets, K. V. (2012). Hierarkhiia tsinnosti prava. *Visnyk akademii advokatury Ukrainy*, Chyso 2 (24), 75–81.
7. Hryshchuk, O. V. (2019). *Filosofiia konstytutsiinykh tsinnostej: monohrafiia*. Kyiv: «Kompaniia VAITE».
8. Drahomanov, M. P. (1970). Nepravda – neprosvita. *Literaturno-publitsystychni tvory : v 2 t.* Kyiv: Naukova dumka, 1970–1970. T. 2, 397–398.
9. Drahomanov, M. P. (1970). Chudatski dumky pro ukrainsku natsionalnu spravu. *Literaturno-publitsystychni tvory : v 2 t.* Kyiv: Naukova dumka, 1970–1970. T. 2, 330–367.
10. Klymenko, L. S. (2012). *Derzhavna movna polityka v Ukraini (teoretyko-pravovyi aspekt) : dys. ... kand. yuryd. nauk.* Kyiv.
11. *Konstytutsiynе pravo Ukrainy v skhemakh i defynitsiakh : navch. posib. dlia stud. yuryd. vuziv ta fakultetiv (2014) / za red. F. V. Venislavskoho.* Kharkiv: Pravo.
12. Krusian, A. R. (2012). Polityko-pravovi tsinnosti suchasnoho ukrainskoho konstytutsionalizmu (v konteksti aksiolohichnoho vymiru konstytutsiynoho prava). *Aktualni problemy polityky : zbirnyk naukovykh prats / za red. S. V. Kivalova.* Odesa, Vyp. 45, 3–13.
13. Masenko, L. (2008). (U)movna (U)kraina : populiarne vydannia. Kyiv: Tempora.
14. Niepieina, H. V. (2009). Osvita dlia staloho rozvytku: vytoky ta perspektyvy. *Naukovi pratsi*, Vyp. 99, Tom 112, 20–24.
15. Prytyka, D., Potomkin, A. Yuvilej konstytutsiynoho kontroliu. *Zakon i biznes*, № 42 (1029) 15.10–21.10.2011. Retrieved from http://zib.com.ua/ua/5666-yuviley_konstituciynogo_kontrolyu.html.
16. Renov, Ye. V. (2017). *Tsinnosti konstytutsiynoho ladu Ukrainy ta yikh pravova rehlamentatsiia: avtoref. dys.... kand. yuryd. nauk.* Kharkiv, 11.
17. *Rishennia Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam 48 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiynosti) Zakonu Ukrainy «Pro osvitu» vid 16 lypnia 2019 roku № 10-r/2019.* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-19#Text>.
18. *Rishennia Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiynosti) Zakonu Ukrainy «Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi» vid 14 lypnia 2021 roku № 1/r-2021.* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-21#Text>.
19. *Rishennia Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiynym podanniamy 51 narodnoho deputata Ukrainy pro ofitsiine tlumachennia polozhen statti 10 Konstytutsii Ukrainy shchodo zastosuvannia derzhavnoi movy orhanamy derzhavnoi vlady, orhanamy mistsevoho samovriaduvannia ta vykorystannia yii u navchalnomu protsesi v navchalnykh zakladakh Ukrainy (sprava pro zastosuvannia ukrainskoi movy) vid 14 hrudnia 1999 roku № 10-rp/99.* Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99#Text>.
20. Savchyn, M. (2010). Konstytutsiini tsinnosti ta konstytutsiina yurysprudentsiia v Ukraini. *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu*, № 1, 111.
21. Salei, M. I. (2013). Systema konstytutsiinykh tsinnosti v Ukraini. *Yurydychnyi visnyk*, № 2, 105–109.
22. Skrypniuk, O. V. (2009). *Kurs suchasnoho konstytutsiynoho prava Ukrainy. Akademichne vydannia.* Kharkiv.

23. Shapoval, R. V. (2011). Konstytutsiine pravo liudyny i hromadianyna na osvitu v Ukraini. *Pravo i bezpeka, № 1 (38)*, 29–35.
24. Shyshkin, V. (2013). Mova yak skladnyk derzhavotvorennia : materialy mizhnarodnoi sotsiolinhvistychnoi konferentsii «Movni prava v suchasnomu sviti» 4–5 hrudnia 2012 roku. *Movoznavstvo, № 2–3*, 221–231.
25. *ECHR Mentzen v. Latvia, №71074/01, 07 December 2004*. Retrieved from <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-70407>.
26. Joel I. Klein, Condoleezza Rice, Julia C. Levy. *U.S. Education Reform and National Security (Independent Task Force Report No. 68)*. (2012). New York : Council on Foreign Relations Press. March.
27. Michener, C. J., Sengupta-Irving, T. C., Proctor, P., & Silverman, R. (2015). Culturally sustaining pedagogy within monolingual language policy: variability in instruction. *Language policy, 14(3)*, 199–220.

AXIOLOGICAL (VALUE-BASED) SIGNIFICANCE OF THE STATE LANGUAGE THROUGH THE LENS OF ITS APPLICATION IN THE FIELD OF EDUCATION IN UKRAINE

E. Fylypets

*Ivan Franko National University of Lviv
1, Universytetska, Str. Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: eugene.fylypets@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4088-4889*

The article is dedicated to the study of the state language as a constitutional value in the context of its application in the field of education in Ukraine. An analysis of the development of value ideals and benefits for society, which is a social value transformed into a legal category of constitutional values in view of various factors, including historical and legal tradition as well as its transformation, the need to implement constitutional rights in the native (state) language, the influence of modern factors of using language as a tool of hybrid war is performed.

The example of Ukraine proves the fact that in addition to expressing the state language as the foundation of statehood, consolidation of a multiethnic nation, a factor of national security, protection of sovereignty and territorial integrity - this legal phenomenon is valuable for its bearer from another point of view. In particular, it is about the need for the Ukrainian nation to use the native language in the exercise of the constitutional right to education.

In addition, the article comprehensively reveals the issue of the place of the state language in the system of constitutional values of Ukraine with the appropriate justification, which allows to refer it to the values of the constitutional order of Ukraine.

In turn, the main features of the state language as a constitutional value are identified and clarified, including the indisputable attributive connection between the language and the titular autochthonous ethnic group and the state; bearing the factor of national security, the factor of territorial integrity and inviolability of state sovereignty; means of consolidating the nation and integrating linguistic minorities; definition of language as a national good, social ideal and state-building basis.

Keywords: state language as a constitutional value, fundamental constitutional value, language as a social ideal, language of the titular autochthonous ethnic group, state language as a factor of national security.

*Стаття: надійшла до редакції 17.03.2022
прийнята до друку 20.05.2022*